

Odstavitev pujskov

 PROGRAM
RAZVOJA
PODEŽELJA

Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja: Evropa investira v podeželje

5 Priprava pujskov na odstavitve in oskrba tekačev

Rejo prašičev moramo obravnavati kot celoto ne glede na to, ali prašiče od rojstva do zakola zadržujemo na eni ali več lokacijah. Rezultati posamezne faze prireje so odvisni od pogojev v predhodnih fazah in hkrati vplivajo na kasnejšo prirejo. Tako je vzreja tekačev precej odvisna od rezultatov pri sesnih pujskih v prasilišču in pripravi pujskov na odstavitve. Kadar so razmere v prasilišču slabe, pujski slabo rastejo, se razslojujejo in je pri njih tudi več izgub. Slabši rezultati se prenesejo tudi v vzrejo, saj zaostanek v rasti v zgodnji mladosti praktično ni mogoče več nadoknaditi do konca pitanja. Prireja pri tekačih vpliva na uspešnost prireje v pitanju: razlike v masi ob naseljevanju v pitanje se le povečujejo pri zdravih rastočih prašičih.

Tekači so prašiči od odstavitve do 30 kg, v vzrejališču pa običajno ostanejo dva meseca, t.j. do 12. tedna starosti. Z izrazom odstavljeni pujski poimenujemo tudi tekače takoj po odstavitvi, in sicer jih tako imenujemo v prehodnem času, dokler ne premostijo težav zaradi odstavitve in jim je potrebno posvetiti posebno pozornost pri oskrbi. V urejenih razmerah je ta faza lahko dolga manj kot 7 dni, v slabših pa lahko celo tri ali več tednov.

Z odstavitvijo pujskov se zanje prične kritično obdobje, kar je pogojeno z naselitvijo v novo okolje, s prehodom na novo krmo, oblikovanjem novih skupin in to v času, ko so prašiči najmanj zaščiteni. Tako je pomembno, da odstavljenim pujskom v vzreji nudimo primerno klimo, dobro higieno in kakovostno oskrbo. Ker pa se potrebe tekačev razlikujejo, različne starostne skupine uhlevljamo v ločene prostore. To je še bolj pomembno, kadar so črede majhne in ne morejo oblikovati izenačenih skupin. V večini naših rej je potrebno uvesti več-tedenski proizvodni ritem, saj na tak način dobimo večje število odstavljenih pujskov, ki so po starosti in s tem tudi masi bolj izenačeni. S tem poenostavimo oskrbo, ki se bolj približa potrebam večjega dela tekačev.

V tem delu bomo predstavili potrebe odstavljenih pujskov in tekačev, ob tem pa poudarili potencialno prirejo in standarde za presojo rezultatov v reji. V Sloveniji podatkov o uspešnosti vzreje tekačev na kmetijah nimamo, zato bo večina prikazov povzeta po literaturi.

5.1 Izzivi odstavljenih pujskov v vzrejališču

V vzrejališču so odstavljeni pujski izpostavljeni štirim izzivom zaradi spremembe načina uhlevitve, menjave krme, premikov in mešanja skupin ter zmanjšani odpornosti in povečani izpostavljenosti morebitnim okužbam. Pujski z večjo odstavitveno maso v čistem in ogretem vzrejališču, dobro pripravljene na odstavitve in primerno oskrbovani, bodo težave ob odstavitvi premostili hitreje, kar pomeni tudi manj izgub, manj zdravstvenih problemov, hitrejšo rast in manjšo porabo krme vse do konca pitanja.

Spremembe v fizičnem okolju so prvi izziv, s katerim se spopadajo odstavljeni pujski. Pri izgradnji vzrejališča je pomembno, da lahko v kotcu vsaka žival najde udobje. Zaradi velikih razlik v zauživanju krme, v manjših rejah tudi zaradi velikih razlik v masi in/ali starosti, je praktično nemogoče načrtovati kotec, ki bi ustrezal vsem prašičem hkrati. Ko prašiči pojedjo npr. dvakratno količino krme, ki bi jo potrebovali za vzdrževanje, se njihova spodnja kritična temperatura zniža za 3 °C (Close in Stanier, 1984). Ker je lahko maksimalna zaužita količina krme tudi štirikratnik vzdrževalnih potreb, se lahko spodnja kritična temperatura za živali v skupini razlikuje tudi za 12 °C. Če bo temperatura v vzrejališču povsod enaka in naravnana tako, da bo večini živali ustrezala, bo za šibkejše in neješčje pujske premrzlo in so lahko podhlajeni, medtem ko je večjim in ješčim sovrstnikom že prevroče, lahko pa bi bili v vročem poletju tudi že v vročinskem stresu. Na začetku je pravzaprav moteč že način krmljenja in ureditev napajanja, s strukturiranjem tal, z nudenjem več klimatskih območij in razporeditvijo funkcionalnih delov v kotcu, lahko bistveno olajšamo prilagajanje na nove razmere in zmanjšujemo stres pri odstavljenih pujskih.

Oskrba s hranili je drugi izziv. Odstavljeni pujski morajo najti nov vir hrane (krmilnik) in vode (napajalnik). Običajna krma za tekače vsebuje več vlaknin in vsebuje tudi sestavine (npr. škrob), na katere sesni pujski niso v zadostnem obsegu navajeni. Največkrat je tudi pokladana suha krma z 80 % suhe snovi in 20 % vode, medtem ko vsebuje materino mleko 80 % vode in le 20 % suhe snovi. Mleko tudi ne vsebuje škroba. Prebavljivost mlečnih beljakovin in maščobe je blizu 100 %. Prav tako je visok tudi izkoristek aminokislin. Krmne mešanice za tekače (grover) so manj prebavljive (80 do 90 %) in pogosto vsebujejo rastlinske in živalske beljakovine, namesto laktoze vsebujejo škrob in imajo manj maščob kot svinjsko mleko. Prebavni trakt odstavljenih pujskov brez postopnega dokrmljevanja v času sesanja ni dobro pripravljen na tako krmo. Za dobro rast po odstavitvi morajo sesni pujski pred odstavitvijo zaužiti znatne količine ponujene krme.

Če pričakujemo, da bo pujssek rasel 250 g/dan, bo moral zaužiti 200 g suhe snovi iz mleka ali 300 g iz kakovostnega krmila. Pri krmilu slabše kakovosti bi moral pojesti še več, kar pa zaradi omejitev prebavil niti ni možno. Po odstavitvi so spremembe na prebavilih hitre. Nadvse pomembno je, da preprečimo pojav prebavnih motenj in dodatnih okužb.

Fiziološki stres je povezan s premikanjem in mešanjem neznanih pujskov iz različnih gnezd. Mnogi rejci verjamejo, da je ta vpliv zanemarljiv in mu ne posvečajo dovolj pozornosti. Do odstavitve se pujski naučijo živeti z materjo in sovrstniki v gnezdju, po odstavitvi pa so brez matere in običajno pomešani z neznanimi živalmi. Tako so poleg spoznavanja novega okolja izpostavljeni tudi tekmovanju s sovrstniki v precej večji skupini, ki pogosto šteje 30 do 35 živali v kotcu, v velikih rejah pa lahko vanj naselijo tudi 250 živali in več. V manjših rejah pri nas so skupine sicer manjše, a bolj neugodne zaradi precejšnjih razlik po starosti in masi. Pri mešanju živali se na novo vzpostavlja hierarhija, med odstavljenimi pujski opazamo rivalstvo, ki lahko v neugodnih pogojih prerastejo tudi v hujše oblike agresije in celo kanibalizem. Lažji in mlajši pujski imajo v mešanih, čeprav po starosti istih skupinah slabše razmere kot njihovi težji sovrstniki. Fiziološki stres lahko pomembno ublažimo, če upoštevamo pravila pri oblikovanju skupin in poskrbimo za prašičem privlačen material za zaposlitev. Uvedba večtedenskega proizvodnega ritma pa zagotavlja, da so pujski bolj izenačeni po starosti in posledično tudi masi. Skupine so večje in rejec lahko odstavljenega pujske razdeli glede na odstavitveno maso v dve skupini ali celo tri.

Imunološki stres je četrti izziv, ki je povezan s splošno odpornostjo in imunostjo na povzročitelje bolezni, ki so jim v novem okolju izpostavljeni. Protitelesa, ki jih pujski pridobijo pri sesanju mleziva v prvih 24 h, dovolj dobro zaščitijo pujska le prvi teden po rojstvu, kasneje pa zaščita postopoma upada. Hitreje upada v manj urejenih rejah, rejah, kjer je omogočen stik med prašiči različnih starostnih skupin, in rejah s slabšo higieno, kjer npr. med turnusoma ne opravijo temeljitega čiščenja in razkuževanja celega prostora ali ga ni mogoče dovolj dobro izvesti. V četrtem tednu po rojstvu so pujski pravzaprav najmanj zaščiteni, saj so protitelesa iz mleziva praktično pošla, izgradnja lastnih protiteles pa se šele vzpostavlja. Kar od 3 do 4 tedne je potrebno, da se vzpostavi zadovoljiva odpornost na bakterijske okužbe in 3 do 5 mesecev na virusne. Ob odstavitvi so tako pujski najmanj zaščiteni in zato tudi najbolj občutljivi. Med občutljive kategorije pa štejemo tudi celotno vzrejo tekačev. Zaradi mešanja in spremembe krme so še dodatno izpostavljeni. Proti okužbam se lahko rejec bori le s higieno kotcev, preprečevanjem stika s starejšimi pujski ali celo prašiči, z drugimi biovarnostnimi ukrepi in dobro oskrbo.

Rejci lahko probleme omilijo, če poskušajo čim več živalim v skupini čim bolj zadovoljiti potrebe. Pri tem je tudi sicer kar precej izbire, predpogoj pa je zavedanje rejcev, da težave, katerih vzrok je neprimerno odstavlanje pujskov in slabi pogoji v vzreji, se ne kažejo samo v vzreji. Občutijo se tudi na koncu pitanja, ko je pitanje lahko podaljšano tudi za več tednov, povečana poraba krme, povečane so izgube in zmanjšana kakovost klavnega trupa. Če rejci poznajo izzive, pred katere so postavljeni pujski po odstavitvi in njihove ekonomske učinke, bodo z ukrepi kmalu olajšali pujskom prilagoditev na novo okolje in zaostanka v rasti po odstavitvi praktično ne bo opaziti.

5.2 Potencialna rast odstavljenih pujskov

Potencialna rast prašičev je rast prašičev v optimalnih pogojih brez omejitev, ko so rejeni znotraj termonevtralne cone, zdravi in imajo pokrite vse potrebe. Takšne pogoje je mogoče zagotoviti le v ekstremno kontroliranem okolju in jih v praksi nikakor ni mogoče ustvariti, zato je rast prašičev precej manjša. Poznavanje sposobnosti posameznih starostnih skupin je dobra predvsem iz vidika, da za rezultate ne krivimo prašiče, ampak iščemo probleme v okolju in oskrbi ter odpravljamo probleme, ki prinesejo zmanjšujejo.

Prašiči že v mladosti lahko rastejo hitro, a hitro rast zavirajo številni okoljski vplivi, za začetek je že omejena količina mleka pri svinji. Kljub temu, da je za pujske dobro, lahko bi rekli celo idealno, da sesajo materino mleko, pa že po prvem tednu življenja mleko ne pokriva več potreb po hranilih, da bi izkoristili njihovo potencialno rast. Hodge (1974) so dokazali, da so pujski stari med 10 in 30 dni rasli več kot 600 g/dan in nato do 50 dni starosti celo nad 800 g/dan. Pujski so bili odstavljeni že 2 dni po rojstvu in nato krmljeni s tekočo krmo na osnovi kravjega mleka po volji. Sedaj so na voljo različni dodatki, s katerimi pujske navajamo na dodatno krmljenje, dokrmljevanje je možno s fermentiranimi pripravki, na voljo pa so tudi krmila za sesne pujske.

Odlično rast in ugodno konverzijo krme lahko dosežemo tudi po odstavitvi. Večina poskusov o potencialni rasti pujskov in tekačev je bila narejena s starejšimi genotipi in v tem času lahko pri modernih pasmah pričakujemo celo hitrejšo rast tudi pri mlajših kategorijah prašičev. Potencialna rast pri tekačih je dva do

Tabela 1: Priporočeni standardi za pujske, tekače in pitance (Close, 2002)

Starost (dni)	Telesna masa (kg)		Dnevni prirast (g/dan)	Dnevna poraba krme (kg)	Konverzija krme
	od	do			
21-35	7,0	- 10,5	250	0,25	1,0
35-49	10,5	- 17,0	450	0,58	1,3
49-70	17,0	- 30,0	600	0,90	1,5
21-70	7,0	- 30,0	460	0,62	1,35
56-84	20,0	- 40,0	700	1,4	2,0
84-108	40,0	- 60,0	830	1,9	2,3
108-129	60,0	- 80,0	950	2,4	2,5
129-149	80,0	- 100,0	1000	2,8	2,8
149-170	100,0	- 120,0	930	3,0	3,2
56-170	20,0	- 120,0	870	2,2	2,5

trikrat večja, kot jo običajno beležimo v boljših komercialnih rejah. Hitrost rasti je povezana z odraslo velikostjo: hitrejši rastni genotipi imajo tudi večjo odraslo velikost, počasnejši rastni pa so manjši genotipi. Čeprav so rezultati dobljeni v posebnih eksperimentalnih pogojih, je potrebno v prakso prenesti podrobnosti, ki omogočajo prašičem v mladosti čim boljše izkoristiti njihove sposobnosti. Za splošno pravilo bi lahko privzeli, da prašiči v mladosti v pogojih reje nikoli ne rastejo dovolj hitro.

5.3 Standardi za rast pujskov, tekačev in pitancev v pogojih reje

Če bi izkoristili potencialno rast pujskov in tekačev, bi lahko dosegli maso 30 kg prej kot v dveh mesecih po rojstvu. Close (2002) sporoča rejcem (tabela 1), da lahko z modernimi genotipi v urejenih pogojih reje dosežejo maso 30 kg do starosti 70 dni, pri 100 kg bi lahko bili pitanci stari 150 dni, nadaljnjih 20 kg pa pridobijo v dodatnih treh tednih pitanja. Ob zakolu naj bi bili prašiči mlajši od pol leta, saj bi v drugem primeru morali tehtati v povprečju že okrog 130 kg. Slovenski rezultati se nanašajo na nukleuse, kjer tehtajo pretežno čistopasemske prašiče. Nukleuse se vzpostavlja v boljših rejah, zato imajo pričakovano dobre rezultate. To dokazuje, da slovenski genotipi lahko dobro rastejo, če jim nudimo dobro oskrbo. Nekateri kmetje imajo pogosto slabše rezultate, a nimamo na voljo podatkov o poteku vzreje in pitanja. Le na osnovi subjektivne presoje lahko trdimo, da ima preveč slovenskih rej probleme prav s pripravo pujskov na odstavitvijo, oskrbo odstavljenih pujskov in tekačev.

Tudi v drugih virih (Gadd, 2003; Pluske in sod., 2003; Christiansen, 2010) najdemo standarde za presojo uspešnosti pri vzreji tekačev. Tako naj bi tekači dosegli maso 30 kg v povprečju vsaj do starosti 80 dni. V dobrih rejah bodo do te mase lahko prišli prej, celo 5 dni ali več. Če pa so tekači pri 30 kg starejši od 87 dni, pa vzrejo tekačev že označimo kot manj uspešno. Da bi poiskali vzroke, je potrebno v reji spremljati tako samo vzrejo, kot tudi dejavnike v reji plemenskih svinj, ki vplivajo na maso in kakovost odstavljenih pujskov. Avtorji omenjenih priporočil za presojo pujskov svetujejo rutinsko spremljanje skupin prašičev v vzreji ter pitanju in priporočajo redna vzorčna tehtanja med posameznimi starostnimi razredi.

Odstavitvena masa pujskov in dnevni prirast takoj po odstavitvi pomembno odločata, če bodo zastavljeni cilji doseženi. Če je pujske ob odstavitvi težji za 0,1 kg, bo dosegel izbrano maso pred zakolom 1 dan prej (Varley, 2004). Prav tako dnevni prirast, povečan za samo 5-10 g/dan, skrajša pitanje za 1 dan.

Vpliv prehrane in oskrbe prašičev ima dolgoročne posledice na prirejo vse do konca pitanja. V poskusih in praksi se je izkazalo, da imajo prašiči, težji pri isti starosti, v mladosti prednost in bodo tudi prej dosegli maso ob zakolu. Tako so rojstna in odstavitvena masa kot tudi rast takoj po odstavitvi pomembna osnova za nadaljnjo rast. Prašiči, ki v prvem tednu po odstavitvi rastejo dobro (225 - 340 g/dan), bodo ob zakolu od 10 do 28 dni mlajši kot prašiči s slabo (0 - 110 g/dan) rastjo. Vpliv odstavitvene mase in prirasta v prvem tednu po odstavitvi se seštevata in pojasnita okrog 80 % variabilnosti v telesni masi na 20. dan po odstavitvi in 34 % variabilnosti v telesni masi prašičev starih 118 dni (Miller in sod., 1999; Ilsley in sod., 2003). Povezava med rojstno maso in prirejo po odstavitvi je v veliki meri odvisna od krme za pujske (Lawlor in sod., 2002). Priporočajo kakovostno, lahko prebavljivo krmo z visoko hranilno vrednostjo. Da prašiči, ki so težji ob odstavitvi, ohranjajo prednost tudi v času rasti, opazamo tudi v preizkusih merjascev v slovenskih rejah. Tudi način, kako pujski dosežejo maso, ima pomemben vpliv na rast v kasnejših obdobjih (Williams, 2003). Tako lahko tisti lažji pujski ob rojstvu, ki dosežejo večjo odstavitveno maso, tudi kasneje hitreje rastejo. Kadar je v gnezdu več pujskov, so praviloma lažji ob rojstvu in to zahteva dodatno skrb. Prestavljanje in dokrmeljevanje pujskov lahko bistveno pripomore k preživetju in rasti sesnih pujskov, posledično pa so tudi

bolje pripravljene na odstavitve. Zauživanje krme, konverzija krme in rast so genetsko pogojene lastnosti in tudi genetsko korelirane med seboj in med različnimi obdobji rasti. Vendar pa je malo verjetno, da bi npr. kratkotrajno obilnejše dokrmeljevanje v času sesanja dolgoročno spremenilo regulacijo zauživanja krme. Tako se lahko prednosti, ki so jih pujski pridobili do odstavitve, v neugodnih razmerah v času po odstavitvi, vzreje in pitanja hitro izničijo.

Sprememb v masi po odstavitvi ne opišemo dobro z rastnimi krivuljami, saj pujski po odstavitvi najprej zaostanejo v rasti ali celo shujšajo in potem vzpostavijo normalno rast. V dobrih pogojih dnevne priraste pred odstavitvijo ponovno dosežejo po 7 do 10 dneh. Če je to obdobje kratko, ga pri običajnih tehtanjih preskočimo in ga praktično niti ne zaznamo. Zaostanek je torej moč zaznati samo pri načrtnih preverjanjih rasti po odstavitvi. V manjših kmečkih rejah zaostanek v rasti skoraj praviloma traja dlje in je bolj očit. Zaznamo ga z opazovanjem odstavljenih pujskov, ki kažejo očitne znake upočasnjene rasti ali celo hujšajo. O neuspešnem prehodu po odstavitvi pa sklepamo predvsem po doseženi starosti pri 30 kg, ki smo jih zabeležili v posameznih poskusih in pri naseljevanju plemenskega podmladka. Tako tekači v nekaterih rejah dosežejo 30 kg stari tudi 90 dni in več kot 100 dni, kar pomeni, da je doba, potrebna za ponovno vzpostavitev normalne rasti po odstavitvi podvojena ali celo potrojena.

Standardi so naravnani sicer na sodobne genotipe pitancev. Avtohtone pasme rastejo nekoliko počasneje, a je sesnim in odstavljenim pujskom prav tako potrebno zagotoviti čim boljše pogoje in jih tudi dokrmeljevati. Da bi optimizirali oskrbo pujskov pri krškopoljskih prašičih, je potrebno načrtno spremljanje rasti in porabe krme pri sesnih pujskih in tekačih. Tudi pri pasmi krškopoljski prašič pa je pomembno, da omogočamo pujskom in tekačem čim hitrejšo rast, restrikcija se izvaja v zadnji fazi pitanja na večjo maso.

Po odstavitvi se rast pujskov nekoliko zaustavi in v prvem tednu po odstavitvi pri 21-tih dneh starosti lahko pričakujemo dnevni prirast le okoli 100 g/dan. V drugem tednu po odstavitvi naj bi se prirast podvojil, v tretjem tednu pa bi tekači lahko priraščali že okrog 400 g/dan (tabela 1). Taki prirasti naj bi bili dosegljivi v običajnih (komercialnih) pogojih reje, toda še zdaleč ne kažejo potencialne rasti prašičev pri tej starosti. V poskusnih razmerah so zdravi odstavljeni pujski stari 3 tedne in težki 5 kg, krmljeni po volji, priraščali 500 g/dan, kar je skoraj dvakratnik povprečnega dnevnega prirasta, doseženega v pogojih reje.

Cilji pri vzreji tekačev:

- konverzija krme: 1.55 – 1.70
- dnevni prirast: >500g/dan
- stroški za 1 kg prireje: nižji kot v predpitanju (30 do 70 kg)
- starost med 70 in 80 dni pri 30 kg
- delež izgub v vzreji manj kot 3 %

Zgornji cilji trenutno zadostujejo, z leti pa bodo lahko preizkušeni. Čeprav cilji so in morajo biti enostavni, je njihovo doseganje veliko zahtevnejše. Tekači morajo dosegati dobre rezultate, saj imajo precejšen učinek na stroške prireje klavnih prašičev. Po eni strani je z uspešnostjo vzreje tekačev določena vhodna lastna cena prašičev za pitanje, po drugi strani pa je prireja po 30 kg precej povezana z rastjo v obdobju vzreje, torej do 30 kg. Oba vidika sta pomembna tako v primeru lastnega pitanja kot prodaje. Tudi kupcem moramo zagotoviti mlade, izenačene in dobro rastne prašiče, saj se bodo le zadovoljni vračali po kakovostne tekače.

Pri reji prašičev se vedno bolj postavlja vprašanje, ali res potrebujemo maksimalno prirejo, ali bi se bolj osredotočili na maksimiranje dobička ob zadostni skrbi za dobrobit prašičev. Večina bi se odločila za maksimiranje dobička, saj dolgoročno le dobiček zagotavlja tudi razvoj. Pri optimiziranju prireje iz vidika maksimalnega dobička je potrebno dobro poznati prirast in finančne posledice posameznih odločitev. Veliko lažje je izmeriti fizične kazalce, kot je število odstavljenih pujskov na svinjo letno, dnevni prirast ali mesnatost, kot preizkusiti različne možnosti in ovrednotiti njihovo dobičkonosnost. To je možno le, če v več ponovitvah vse možne vloške v enem sistemu primerjamo z drugimi rešitvami. Ne glede na fizične ali finančne cilje pa moramo fizične pokazatelje prireje dobro poznati, finančni pokazatelji in dobičkonosnost je lahko le nadgradnja. To velja tudi za naše razmere.

5.4 Uravnavanje reje tekačev za doseganje večje produktivnosti

Za prirejo kakovostnih tekačev je pomembno, da so pujski rojeni v zdravem okolju, da zdravje tudi ohranimo in jim ponudimo okolje in oskrbo, prilagojeno njihovim potrebam. Bolj kot so odstavljene pujski različni, težje je zadostiti potrebam posameznih pujskov v vzrejališču in slabši bodo rezultati. Odločitve rejca in njegove navade so vedno izhodišče (Muirhead in Alexander, 1997), ki ustvarja neugodne ali ugodne pogoje takoj ob naselitvi v vzrejališče in tudi kasneje. Od rejca je torej odvisno zdravje sesnih pujskov, doseganje dobre odstavitvene mase pri optimalni starosti pujskov, vzdrževanje primerne klime v hlevu, starosti prilagojena sestava krme, način pokladanja krme. Rejec je tisti, ki izbere genotip prašičev, izvaja preventivni program in druge biovarnostne ukrepe, zgradi in opremi hlev, čisti kotce in oskrbuje prašiče. Rejec je tudi tisti, ki mora opazovati prašiče, poznati znake neugodja pri posameznih kategorijah prašičev in biti seznanjen z možnimi ukrepi. Povečanje učinkovitosti je možno le, ko rejec sledi razvoju panoge, postopoma uvaja novosti in pravočasno odreagira na nakazane probleme.

5.4.1 Kritične točke v prireji zdravih pujskov

Vzreja tekačev je odvisna od kakovosti odstavljenih pujskov, zato bomo na kratko predstavili kritične točke iz prireje sesnih pujskov, na katere naj bi bili pozorni ne glede na to, ali pujske vzrejamo sami ali pa jih dobimo od drugega rejca. Odstavljenih pujskov naj bi bilo dovolj, da oblikujemo skupine in napolnimo prostor, naj bi bili izenačeni, zdravi, ješči in dobro rastni.

Izbira genotipa svinje in merjasca je osnova za gospodarno prirejo pujskov (Muirhead in Alexander, 1997). Pri prireji pujskov za pitanje bomo izbrali samo plemenske svinje maternalnih hibridov, potomke preizkušenih staršev z dobro plemensko vrednostjo (Malovrh in Kovač, 2007; Kovač in sod., 2004). Z mladnicami se oskrbujemo samo iz enega vira, svinje pa pripuščamo z istim genotipom merjasca. Če ne vzrejamo plemenskega podmladka, lahko uporabljamo tudi mešano seme več merjascev istega genotipa. Absolutno pa pazimo, da so rastoči prašiči istega genotipa, saj imajo različni križanci tudi različne potrebe. Za pitanje izbiramo med tro- ali štiri-pasemske križance.

Izvajanje proizvodnega ritma (Urankar in sod., 2014; Kovač, 2017) omogoča rejcem, da odstavijo večje skupine po starosti in masi bolj izenačene pujske, kar je dobro izhodišče, da bomo v vzreji lažje izpolnjevali potrebe tekačev posameznih starostnih skupin.

Ureditev prasilišča pomembno vpliva na preživetje oz. izgubo sesnih pujskov in na rast. V prasilišču mora biti prijetno hladno svinji (med 15 in 20 °C), pujskom pa zagotavljamo potrebno toploto v dovolj velikih pokritih in zaprtih gnezdih (Kovač in Malovrh, 2017a). Pravitveni kotec mora zagotavljati pregrade za zaščito pujskov pred poleganjem, krmilna in napajalna mesta za svinjo in pujske. Prepreke, ovire in tla pa morajo biti takšna, da preprečujejo poškodbe. Tla v gnezdju morajo biti polna, svinjam pa tudi ugajajo polna tla na ležišču.

Krmljenje svinj v času brejosti in laktaciji vpliva na razvoj in rast zarodkov, kondicijo in konstitucijo svinj, pripravo vimena in s tem tudi mlečnost in sposobnost zauživanja krme v času laktacije (Eskildsen in Weber, 2016; Salobir in Kastelic, 2004). Rast sesnih pujskov je pogojena s kakovostno prehrano svinj v času laktacije (Salobir in Kastelic, 2004) in pogoji (Vogrin-Bračič in sod., 1999; Štuhec in sod., 2002), ki omogočajo svinji zadostno zauživanje krme. Krma za svinjo v laktaciji mora biti bogata z energijo in lahko prebavljivimi beljakovinami, z zadostno vsebnostjo esencialnih aminokislin, zlasti lizina, vsebovati pa mora tudi potrebne količine vitaminov in mineralov. Obrok mora biti uravnotežen, okusen, svež in brez prisotnosti toksinov. Poleg krme naj bi imele tudi svinje v prasilišču dostop do manjših količin voluminozne krme ali slame. Vsako kršenje uravnoteženosti obroka in zaužite količine pomeni manjšo prirejo mleka in s tem lažje in bolj občutljive pujske po odstavitvi.

Priprava prasilišča pred naselitvijo vključuje izselitev vseh živali iz prejšnje skupine, kar pomeni tako pujskov kot svinj, temeljito čiščenje in razkuževanje prostora (Ule in sod., 2012). Kasneje pa je pomembno vsakodnevno vzdrževanje čistoče v prasiliščih.

Ob naselitvi svinj v prasilišče je pomembno, da so svinje zdrave in čiste (Muirhead in Alexander, 1997). Pravočasno izvedemo cepljenja mladic in svinj, kot predvideva preventivni program, usklajen s pogodbenim veterinarjem. Pranje svinj pred naselitvijo je postala že rutina.

Oskrba novorojenih pujskov ob rojstvu vključuje pomoč pri porodu, prvih sesanjih kolostruma in predstavljane pujskov. Po potrebi se novorojene pujske po sesanju mleživa pri svinji materi prestavlja med gnezdi, ki so rojeni znotraj 24 ur, ali k mačehi, kateri smo pujske odvzeli. Po enem tednu pričnemo privajati pujske na krmo, ki vsebuje škrob. V večjih gnezdih z lažjimi pujski, pri zgodnejši odstavitvi priporočajo uporabo napitkov, ki s specifičnim vonjem in sladkorjem spodbujajo pujske na zauživanje ponujene krme. Najbolje je, da se oskrbujemo z že pripravljenim preštarterjem in krme ne pripravljamo sami.

5.4.2 Odstavitev pujskov

Pujske odstavimo pri izbrani starosti. V posamezni reji naj bi bili pujski približno enako stari, da so potrebe odstavljenih pujskov čimbolj izenačene in ni potrebno vsakokrat spreminjati oskrbe. Dolžina laktacije naj bi bila daljša kot 28 dni (2008/120/ES, 2009) in krajša od 35 dni, da ohranimo kondicijo in produktivnost plemenskih svinj. Tako bi večina pujskov lahko dosegla primerno odstavitveno maso (vsaj 7 kg), svinje pa so v primerni kondiciji, da se lahko hitro ponovno obrejšijo. Daljša laktacija je priporočljiva po prvi praritvi, da se svinjam dokonča razvoj vimena, in pri izbranih mačehah. Po EU zakonodaji mora biti laktacija v ekoloških rejah daljša od 40 dni (ES 889/2008, 2008). Čeprav ni zakonske omejitve navzgor, priporočamo, da starost odstavljenih pujskov ni večja od 7 tednov, da bi lahko svinja prasila vsaj dvakrat letno. Odstavitev je uspešna, ko je laktacija kratka, da lahko dosežemo več gnezd na svinjo letno, hkrati pa moramo pri pujskih doseči maso, s katero lahko ob izbrani tehnologiji uspešno vzredimo kakovostne tekače (Muirhead in Alexander, 1997).

Odstavitev med 21. in 24. dnevom laktacije ima tudi nekaj prednosti. Poleg skrajšanja reprodukcijskega ciklusa pri svinji in potencialno večjega števila gnezd na svinjo letno je zmanjšana možnost prenosa bolezni iz svinje na pujske, saj so pujski do te starosti še zaščiteni. Pri nekaterih boleznih je potrebno laktacijo še skrajšati na 14 ali celo 7 dni (npr. PRRS). Ukrep je smiseln, če dosledno izvajamo sanacijo zdravstvenega stanja v reji z vsemi biovarnostnimi ukrepi. Pujske sicer lahko uspešno vzrejamo, vendar pa je vzreja zahtevnejša, ker so pujski lažji.

Pri eno- ali več-tedenskem proizvodnem ritmu se starost večine pujskov razlikuje le za največ 2 do 3 dni, večje težave so pri kontinuirani priraji. Ne glede na izbrani sistem naj bi bili pujski znotraj skupine v kotcu enako stari, nasploh pa se starost naj ne bi razlikovala za več kot dva tedna (Eskildsen in Weber, 2016).

Odstavitev in vzreja tekačev sta v slovenskih kmečkih rejah prepogosto kritični. Predstavili bomo reji s slabo in uspešno vzrejo tekačev. Izbrali smo rejca, kjer je vzrejališče podobno urejeno. Razlike v kakovosti tekačev lahko pripišemo predvsem pristopu rejca do oskrbe prašičev.

Slabše vzreje prepoznamo po slabši priraji (slika 41), ki jo presojamo po visokih starostih in raznolikih masah tekačev tako med kot tudi ob zaključku vzreje, večjem številu v rasti zaostalih živali in večjih izgubah. Pri živalih opazimo porušena razmerja med telesnimi deli, npr. neproporcionalno velike uhlje in dolg rilec. Veliko prašičev, ne samo posamezne, je suhih. Poleg tega pa bi med znake lahko prišteli tudi grizenje repov, prisotnost kanibalizma, nekroze uhljev in pomanjkljivo higieno v kotcih. Čeprav večje dodeljene neovirane površine na prašiča praviloma izboljšajo počutje prašičev in rezultate priraje, to ne velja za slabše reje, v katerih so prašičem na razpolago večje površine na prašiča, a to le zaradi prevelikih izgub.

Vzroke pripisujemo neustrezni preventivi, brez priprave sesnih pujskov na odstavitve in neurejeni oskrbi po odstavitvi. Čeprav je slika 41 iz arhiva, imamo v Sloveniji še vedno reje, kjer za tekače ni ustrezno poskrbljeno. Ker je prikazana reja na samem, je lokacija hleva nudila odlične pogoje za zunanjo biovarnost, kar pa rejec ni izkoristil. Rejec pa je kršil biovarnostne ukrepe tudi znotraj črede. Kategorije prašičev niso bile ločene, prašiče je pogosto premeščal, kotcev ni čistil niti v času, ko so bili zasedeni, niti po izselitvi. Pokladal jim je premajhne količine krme, krma je vsebovala toksine in je bila tudi neprimerne sestave. Voda v posodah ni bila čista, namestitve napajalnikov, zlasti višina, ni ustrezala vsem prašičem v kotcu. Rejec je imel tudi veliko izgub. Običajno rejci ne delajo toliko in tako resnih napak pri oskrbi odstavljenih pujskov in tekačev, vendar pa je prav ta faza priraje zagotovo ena najbolj kritičnih v slovenskih kmečkih rejah.

V sicer precej večji reji je oprema v kotcu (slika 42) ista, kotci so le nekoliko ožji in daljši. Zadaj na steni ima rejec nameščena dva cucelj napajalnika na različnih višinah. Tekachi so odstavitve in prehodno obdobje v tej reji bolje prestali. Rejec ima nadstandardno uhlevitev za breje svinje, za svinje dobro skrbi v času laktacije, sesne pujske dokrmiljuje, hlevi so zgledno očiščeni, v zalogovniku je vedno na voljo krma. Tekachi

Slika 41: Neurejena vzreja tekačev v letu 2009

so zdravi, zvedavi in rastejo solidno. V kotcu bi edino ponujena igrala nadomestili s šopom slame v viseči košari ali pritrjenih jasliah. Razmere na kmetijah so se po uvedbi minimalnih standardov (ULRS, 2003) in še posebej z ukrepi za dobrobit prašičev (ULRS, 2016) znatno izboljšali v številnih rejah. Njegovi pitanci so vsi tropasemski križanci 12 x 44, mladice naroča in kupuje na enem vzrejnem središču.

5.4.3 Sortiranje in oblikovanje skupin pri tekačih

V skupino, ki jo naselimo skupaj v kotec, uvrstimo samo pujske istega genotipa, priporočena je tudi delitev po spolu, zlasti kadar ostajajo prašiči v isti skupini do konca pitanja. V posebne skupine uvrstimo tudi živali, ki jih nameravamo vzrejati za pleme. Pujske, ki so bili odstavljeni prej, ne mešamo z novoodstavljenimi pujski, četudi so enako težki, zaradi preprečevanja prenosa bolezni iz starejših na mlajše živali. Pomemben kriterij pri nadaljnji delitvi je razvrščanje po telesni masi. Telesno maso običajno ocenjujemo subjektivno, za priučitev pa je smiselno občasno izvesti tehtanja.

Če odstavljamo pujske pri starosti štirih tednov (28 dni), je v dobrih rejah petina do četrtnina pujskov lažja od 6 kg (Eskildsen in Weber, 2016), kar ni dovolj za naselitev v vzrejališče. Kadar se pujske odstavi kasneje, pri petih tednih (35 dni) starosti, naj bi v povprečju tehtali 8.5 kg. Prelahkih pujskov je tako precej manj, naselitev in oblikovanje skupin pa zato precej enostavnejše, prav tako tudi oskrba odstavljenih pujskov.

Pujski bodo odstopali tudi za 1 do 2 kg, lahko pa tudi precej več zlasti v sistemu s kontinuirano prirejo. V teh primerih je primerno razvrščanje pujskov v skupine po masi in prav tako že omenjena posebna skrb za lažje pujske. V manjših rejah, kjer razvrščanje v skupine zaradi premajhnega števila hkrati odstavljenih pujskov praktično ni mogoče, morajo tekačem nameniti vsaj nadstandardno ureditev kotcev. Rejam priporočamo preusmeritev iz kontinuirane prireje v več-tedenske proizvodne ritme (Urankar in sod., 2014; Kovač, 2017), ki se prične s sinhronizacijo odstavitev (Kovač in sod., 2014). Število tednov med zaporednimi odstavitvami, kar predstavlja dolžino proizvodnega ritma, je predvsem povezano z velikostjo reje in ureditvijo hleva.

Najmanjših pujskov pričakujemo med 10 in 15 % (Eskildsen in Weber, 2016). V naših manjših, a urejenih rejah lahko pričakujemo le posamične živali ali majhne skupine, v slabših rejah pa je lahko delež majhnih in slabotnih pujskov znatno višji. Med manjše pujske uvrščamo pujske lažje od 7 kg in manj vitalne pujske. Manjši pujski niso bolni, toda jedo precej počasneje kot ostali in z njimi ne morejo uspešno tekmovati. Tako je potrebno vse manjše pujske pobrati iz gnezd, najpreprosteje je, če takšnim pujskom poiščemo mačeho

Slika 42: Dobri tekači iz slovenske reje

in podaljšamo dobo sesanja za vsaj dva tedna. Manjše pujske lahko naselimo v kotce z dobrimi pogoji v posebnem prostoru - okrevališču ali inkubatorjih (slika 43), kjer omogočimo rejcu dober pregled in lahek dostop. Manjši pujski imajo manjši apetit in tako počasnejšo rast. Počasneje se prilagodijo na suho krmo, pri njih se hitreje pojavljajo driske. V okrevališču zagotovimo primerno temperaturo, boljšo higieno in dlje časa krmimo s kakovostnejšo krmo (s preštarterjem, jogurtom ...). Nikakor ne smemo pozabiti na stalen dotok pitne vode in dober pregled po celotnem prostoru. Na trgu ponujajo plastične zabojnike, ki se jih enostavno čisti. Po zgledu gnezd v prasiliščih pa jih lahko naredijo tudi rejci sami. Izdelani morajo biti iz materialov, ki se lahko čistijo in so odporni na razkužila. Bolne in slabotne pujske, ki nimajo nobene možnosti okrevanja, milostno usmrtime.

V poseben kotec v vzrejališču naselimo tudi **najtežje pujske**. V normalnih pogojih bo teh pujskov tudi okoli 15 %, v majhnih čredah pa bomo izbrali toliko prašičev, da bo kotec polno naseljen. Ta skupina ne bi smela imeti večjih težav, bi pa lahko težji pujski povzročali več agresij nad povprečnimi ali lažjimi pujski v skupini.

Preostanek predstavljajo **povprečni pujski** (okrog 70 %) in jih razvrstimo tako, da po možnosti pujske iz istega gnezda zadržimo v isti skupini. Z minimalnim obsegom mešanja zmanjšujemo možnost prenosa nalezljivih boleznih med prašiči. Vračanje odstavljenih pujskov v prasilišča se odsvetuje. Če se že morajo prašiči mešati, je to potrebno storiti pri čim mlajših živalih, najkasneje en teden po odstavitvi.

Pri dveh rejcih, ki sta tehtala pujske ob odstavitvi, smo preverili porazdelitev odstavitvene mase pujskov (tabela 2). Pri prvem rejcu je bilo kar 65,4 % pujskov lažjih od 7 kg, pri katerih je vzreja zahtevnejša, in le 34,6 % pujskov je imelo primerno odstavitveno maso. Drugi rejec (B) je v povprečju odstavljajl kar en teden starejše pujske, problematičnih pujskov pa skoraj ni imel, saj je bilo kar 99,8 % težjih od 7 kg. Ker je imel rejec zelo variabilno dolžino laktacije, smo porazdelitev odstavitvenih mas preverili tudi pri posameznih dolžinah laktacije. Odstavil je manj kot 1 % pujskov s telesno maso med 6 in 7 kg pri laktacijah, krajših od 35 dni. Prvi rejec je dokupoval tekače za pitanje, da je zapolnil kapacitete, drugi pa je nekaj tekačev celo prodajal, da ne bi imel prevelike gostote naselitve v kotcih za pitanje. Pujskov ob rojstvu v komercialnih rejah ne tehtamo. Občasno pa se rejcem priporoča vzorčna individualna tehtanja pujskov ob rojstvu in odstavitvi, da s tem preverijo oskrbo plemenskih svinj v brestosti in laktaciji ter sesnih pujskov.

Slika 43: Okrevališče oz. inkubator za sesne ali manjše odstavljenе pujske

Tabela 2: Porazdelitev odstavitvenih mas v dveh slovenskih rejah

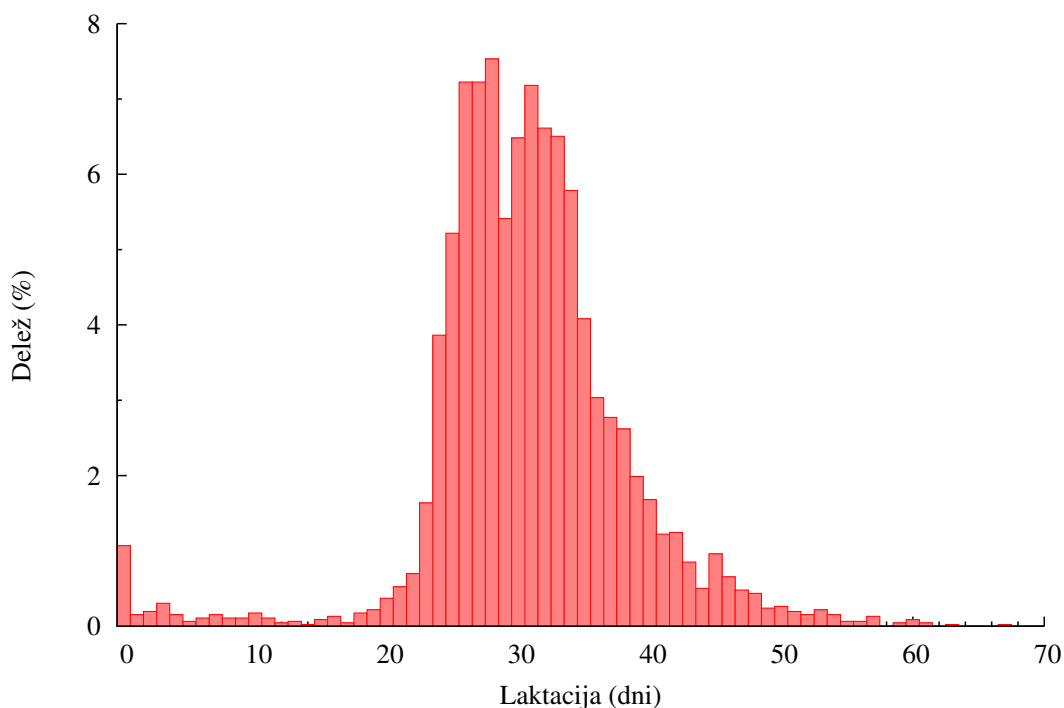
Rejec	Laktacija (dni)	Štev. živali	Odstavitvena masa (kg)			
			< 6,0	6,1-7,0	7,1-12,0	>12,0
A	34,1	2558	4,8	60,6	34,0	0,6
B	42,5	7042	0,0	0,2	56,6	43,2
	<35	504	-	0,8	89,1	10,1
	35-41	2513	-	0,2	61,5	38,3
	42-48	3169	0,0	0,1	51,1	48,8
	>48	856	-	0,1	43,8	56,1

V večini naših manjših rejah in rejah, kjer potekajo prasiatve kontinuirano, je odstavljenih malo pujskov. Tudi starost pujskov ob odstavitvi precej variira (slika 44 za leto 2017), posamezne odstavitve so rejci opravili, že predno so bili pujski stari 25 dni, kar nekaj laktacij pa je bilo daljših od 50 dni. Tako je razvrščanje praktično nemogoče, kadar odstavimo le posamične svinje, pa tudi pri dveh ali treh svinjah hkrati. Rejcem z večtedenskim proizvodnim ritmom prasi večje število svinj hkrati, zato je tudi hkrati odstavljenih pujskov več, med njimi so manjše razlike v starosti in masi in je lažje oblikovati skupine.

Vzemimo kmeta, ki redi 30 plemenskih svinj. Pri kontinuirani priraji ima pri dobrih rezultatih 1,25 prasiatve na teden ali pet na mesec. Na teden odstavi lahko okrog 10 pujskov, le enkrat v štirih tednih lahko odstavi dve gnezdi, kar pomeni okrog 20 pujskov. Iz tega ne more oblikovati skupin izenačenih pujskov po masi in starosti, ne more poiskati mačehe za izenačevanje gnezd za novorojene pujske in mačeh za prelahke pujske. Oskrbe odstavljenih pujskov in kasneje tekačev najbrž ne bo prilagajal posameznim skupinam. Če pa rejec uvede 5-tedenski proizvodni ritem, mu bo prasilo v istem obdobju 6 ali 7 svinj, dobil bo okrog 65 odstavljenih pujskov. Najlažje pujske (okrog 10) lahko prestavi k svinji - mačehi, ki jih bo dojila še 14 dni, ali jih uhlevi v okrevališču v kotec za lažje pujske. Ostale razdeli v dve skupini tako, da so prašiči čimbolj izenačeni po masi. Dobimo dve skupini, v katerih je do 30 tekačev. Pri uvedbi proizvodnega ritma lahko optimiziramo številna rejska opravila in oskrbujemo svinje in tekače tako, da bolje zadovoljujemo njihove potrebe.

Nikakor pa ne smemo pozabiti, da je izenačenost pujskov največja, kadar so prašiči za pitanje tropasemski hibridi (12 x 33, 12 x 44 ali 12 x 55), ki so potomci svinj hibrida 12 in izbrane terminalne pasme merjascev. Pri štiripasemskih hibridih (12 x 54 ali 12 x 43) je izenačenost manjša, kar je odvisno od razlik med zastopanima terminalnima pasmama. Manj izenačeni so pitanci potomci čistopasemskih svinj pri dvopasemskih hibridih (22 x 44) ali čistopasemski prašiči. Najmanj izenačeni so prašiči potomci svinj odbranimi med pitankami, pri katerih ne sledimo poreklu. Svinje in nato tudi potomci imajo različne deleže genov posameznih pasem, kjer pričakujemo velik delež terminalnih pasem, za katere je značilna slaba plodnost in

slabe maternalne lastnosti. Če imamo med tekači samo en hibrid, bomo lažje zapolnili skupine in rastočim prašičem zagotovili optimalne pogoje.

Slika 44: Porazdelitev dolžine laktacije oz. starosti pujskov ob odstavitvi

Dobre rešitve za uhlevitev neizenačenih skupin prašičev ni. Negativne učinke na prirajo in stroške vzreje lahko omilimo z boljšo higieno kotcev, dostopom do svežega zraka, toplimi ležišči, večjimi površinami tal in materialom za zaposlitev. V času vzreje moramo zagotoviti tudi neomejeno krmljenje z neoporečno krmo in neomejenim dostopom do pitne vode.

Odstavljanje pujskov je še vedno zahtevno opravilo in se mu na slovenskih kmetijah pogosto posveti premalo pozornosti. Tako je prevečkrat poenostavljeno in zato površno opravljeno. Pri odstavljanju ni pomembno samo to, da ločimo pujske in svinjo, ampak je predvsem pomembno, da pujske pripravimo na odstavev tako, da bo v vzreji in pitanju malo izgub, malo zahirancev in dobri rezultati tako pri prirastu kot porabi krme.

5.5 Naselitev odstavljenih pujskov v vzrejališču

V zadnjem času se rejci v tujini specializirajo za posamezne faze. Tekači, vzrejeni na lokaciji oddaljeni od reje s plemenskimi svinjami, so lahko bolj zdravi. Nekateri rejci redijo plemenske svinje in vzrejajo pujske do mase 7-9 kg ali tekače do 30 kg. Tako dobavitelj kot kupec imata željo, da delata z večjimi skupinami, saj s tem lahko zmanjšajo porabo delovnega časa, stroškov transporta in stroškov preventive in zdravljenja. V populaciji z majhnimi rejami je edino le s specializacijo mogoče zagotoviti skupine tekačev za polnjenje pitališč.

Priporočljivo je, da se cel oddelek oz. pododdelek napolni hkrati, za kar potrebujemo zadostno število odstavljenih pujskov, da se zapolnijo kapacitete prostora. S tem omogočimo izvajanje biovarnostnih ukrepov (slika 45). Ob uhlevitvi naseljujemo v kotec toliko živali, da bo pred izselitvijo v kotcu dovolj prostora glede na minimalne standarde ali izbran nadstandard za vse tekače v kotcu. Prašiče naselimo po možnosti zvečer ali pa prostor zatemnimo, združujemo site in poskrbimo za obilico odličnega materiala za zaposlitev, najbolje kar slamo.

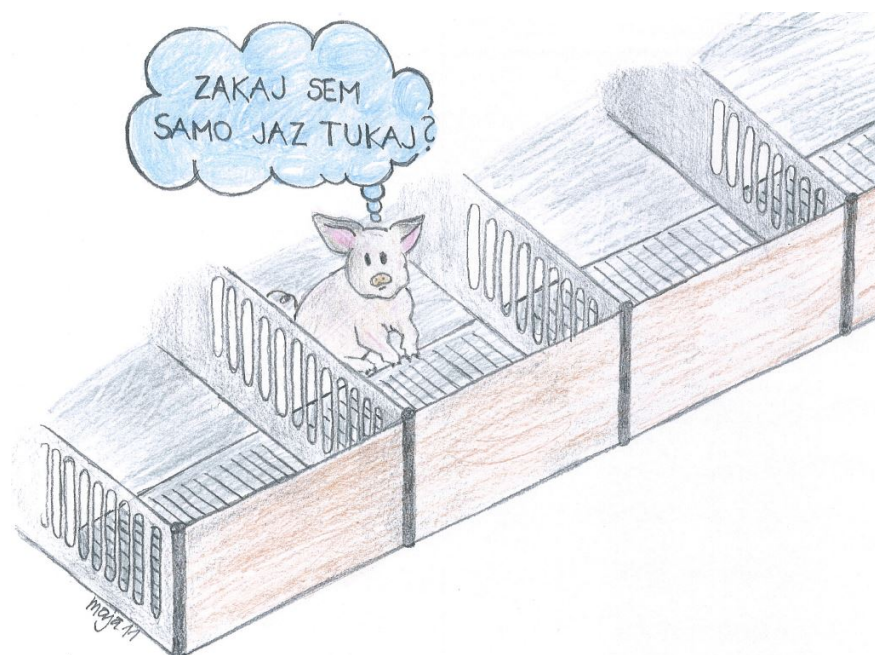
Da kotci v posameznih oddelkih niso prenaseljeni, je potrebno premike opraviti pravočasno po urniku, ki ga naravnoma na planirano telesno maso ob preseljevanju. Preobremenitev lahko zmanjšamo, če iz skupine poberemo večje tekače in jih prej prestavimo v pitališče, vendar pa bomo ob manjših skupinah v vzreji s tem mešali neznane živali. S tem bolje koristimo razpoložljiv prostor, lahko pa zaradi rivalstva dosežemo slabše priraste. Pri vsakem mešanju prašičev moramo spoštovati pravila za oblikovanje hierarhije v skupini in pri tem se podaljša pitanje do iste mase za dan ali dva.

Uspešna naselitev odstavljenih pujskov v vzrejališča:

- Za majhne, vitalne pujske lahko poiščemo mačeho in podaljšamo dobo sesanja ali jih naselimo v okrevališča.
- Pujski imajo pri odstavitvi še nerazvit prebavni trakt, oslabljen pasivni imunski sistem in še nezadostno termoregulacijo, zato je potrebno poskrbeti za higieno, suho in toplo ležišče in ustrezno krmljenje.
- Takoj po izselitvijo morajo biti kotci, zlasti še robovi, stiki in oprema (korita ali krmilniki) temeljito očiščeni, dobro osušeni in razkuženi. Dobro je, če tako pripravljen pododdelek nekaj dni ostane prazen (sanitarni premor).
- Pred naselitvijo morajo biti vzrejališča suha in ogreta. Priporočajo poldnevno ogrevanje pred naselitvijo. Dodatno ogrevanje je potrebno v obdobjih mrzlega vremena. Temperatura, merjena v višini hrbta odstavljenih pujskov v odlični kondiciji, naj bi znašala med 27 in 30 °C, če pujski tehtajo vsaj 6 kg. Če so pujski lažji ali v slabši kondiciji, naj bo temperatura višja za kakšno stopinjo. Ugodje izboljšamo, če so kotci nastlani.
- Vsi pujski morajo biti odstavljeni in preseljeni v vzrejališče hkrati po sistemu "hkrati noter - hkrati ven".
- Priporočajo se vzrejališča z dvojno klimo, ki so bolj ugodna za tekače in delavce, hkrati pa je manjša poraba energije. Uredimo topla ležišča s tem, da jih pokrijemo s pokrovom, tla morajo biti čista in suha ter po možnosti nastlana. V vzrejališču je lahko temperatura nekaj stopinj nižja, saj to stimulira zauživanje krme. V tednih po naselitvi zmanjšujemo temperaturo za 2 °C na teden.
- Ob naselitvi naj bo gibanje zraka omejeno le na 0.15 m/s in se pospeši, kadar temperatura zraka preseže zgornjo mejo temperaturnega ugodja.
- V skupino naselimo izenačene po genotipu, starosti in masi. Zagotovimo več površine in prostornine na žival oz. naselimo manjše število odstavljenih pujskov.
- Po odstavitvi pujske krmimo restriktivno in dnevno količino razporedimo v 5 obrokov. V času prilagajanja dodamo v kotec dodatne krmilnike, saj odstavljeni pujski raje jedo hkrati, pri omejenem krmljenju pa morajo imeti vsi prašiči hkrati dostop do krme. Najprej pokladamo isto krmo kot v prasilišču. Pripravimo lahko tudi pogreto kašico. Če pujski po odstavitvi zavračajo krmo, pazimo, da se kasneje ne prenažirajo.
- Povečamo dostopnost do pitne vode v koritu, s skodeličastimi napajalniki ali z dodatnimi napajalniki (nipli), nameščenimi na različnih višinah.
- Odstavljenim pujskom zagotovimo primeren naraven material za zaposlitev.
- Za preprečevanje drisk pri odstavljenih pujskih poskrbimo z odlično higieno, dobrim imunskim statusom (cepljenje), ustrezno prehrano, lahko pa uporabimo tudi ugodne bakterijske kulture npr. v jogurtih, sredstva za zakisanje. V Švici priporočajo uporabo manjših količin kokakole, ki vsebuje kislino in sladkor. Prav tako so lahko uporabna nekatera zelišča.
- Tudi po naselitvi je potrebno vzdrževati higieno. Iz korit ali krmilnikov je potrebno odstraniti staro, navlaženo in "postano" krmo večkrat na dan.

Po izselitvi predhodne skupine tekačev morajo biti kotci temeljito očiščeni in razkuženi ter tako pripravljeni na sprejem novih odstavljenih pujskov. Pred naselitvijo preverimo, da je pujskom na voljo sveža pitna voda, zato v koritastih napajalnikih zamenjamo vodo, pri cucelj napajalnikih pa preverimo, da delujejo. Kadar nam pri izseljeni skupini ostanejo živali, jih preselimo v rezervne kotce, ki jih uredimo prav v te namene. Iz teh kotcev gredo prašiči praviloma v prodajo.

Slika 45: Pogosta kršitev notranjih biovarnostnih ukrepov

5.6 Zaključki

Odstavljeni pujski in tekači sta za sesnimi pujski najbolj občutljivi kategoriji prašičev. Na uspešnost pitanja vplivajo na dva načina: realizirana lastna cena vpliva na vrednost prašiča ob naselitvi v pitanje, rezultati prireje v pitanju so odvisni od rezultatov prireje v vzreji. Tako bodo počasno rastni tekači, rasli počasneje tudi kot pitanci, pitanci se še naprej razslojujejo.

- Uspešnost vzreje tekačev je odvisna od telesne mase in starosti ob odstavitvi pujskov, izenačenosti, pripravljenosti pujskov na odstavev in ješčnosti. Odpornost lahko izboljšamo tudi s selekcijo na preživetveno sposobnost, rojstno maso in povečevanjem odpornosti.
- Prilagoditev na novo okolje, družbo in krmo odstavljenim pujskom olajšamo, če je vzrejališče temeljito očiščeno, razkuženo, posušeno in ogreto.
- Odstavljene pujske presortiramo: najlažje pustimo še pri svinji ali jih preselimo v okrevališče, najtežje združimo v svojo skupino, ostale pa razdelimo v skupine. Dobro je, če pri oblikovanju skupin upoštevamo genotip, spol in namen vzreje.
- Odstavljenim pujskom v manjših rejah, kjer oblikovanje skupin ni omogočeno, lahko izboljšamo pogoje, če zagotovimo v hlevu nadstandardne načine uhlevitve z več površine, več možnosti za zaposlitev, dvojno klimo in pobeg. Poskrbimo tudi, da pridejo vsi pujski do krme in vode.
- Prehodno obdobje je zaključeno, ko je rast pujskov enaka rasti pred odstavitvijo, in naj bi bilo krajše od 14 dni.